
NUME DE FEMEI PE ȘTAMPILELE DE PRODUCĂTORI DE AMFORE RHODEENE (în baza descoperirilor amforistice de la Tyra)

Tatiana Samojlova
Natalia Mateevici

Comparativ cu societatea contemporană, societatea antică greacă oferea foarte puține posibilități pentru dezvoltarea socială a femeii, pentru încadrarea ei în societatea sclavagistă de atunci, femeia rămânând totdeauna pe un loc secundar în fața legii. În societatea greacă, tânăra educată în gineceu, pe lângă mama sa, nu părăsea locuința familială decât pentru a intra în cea a soțului, care de cele mai multe ori îi era ales (Flacelière 2006, 62-63). Stăpâna casei trăia împreună cu copiii și servitoarele în gineceu, neavând niciun drept, nici în familie, dar nici în viața socială și politică, iar în cazul unei moșteniri, ea era doar o epicleră (astfel erau numite orfanele, care primeau în păstrare moștenirea familială de la tatăl sau de la frații ei). În dreptul grec clasic, femeia nu putea moșteni, dar putea căpăta bunul familial pentru a-l transmite copiilor săi, ea devenind astfel moștenitoare epicleră (Rachet 1998, 126). Toată învățătura pe care o căpăta o tânără în Grecia – în esență, deprinderile casnice: bucătăria, prelucrarea lânii și țesutul, poate și rudimente de citit, de socotit și de muzică – ea le căpăta de la mama ei, sau de la bunică, sau de la o slujnică din casă. În mod obișnuit, singurul prilej pe care îl aveau fetele de a ieși din casă era în timpul unor sărbători religioase, în cadrul cărora ele asistau la sacrificiu și luau parte la procesiuni.

Se pare că femeile din Sparta se bucurau de mai multă libertate, deși nu aveau mai multă libertate decât femeile din Atena sau alte polisuri din Grecia. Este adevărat că nu trebuie să privim viața femeii grecoice pornind de la legislații, care erau deosebit de riguroase. În comediile lui Aristofan găsim reflectarea unei realități care dovedește că femeile știau să-i facă pe bărbați să fie ascultate. În epoca elenistică se observă unele schimbări, deși nu prea multe, în evoluția rolului femeii în societatea grecească. Apar femei, care se ocupă cu diferite îndeletniciri. Întâlnim femei arhitecți, pictori etc., fără să uităm poetele, care au fost numeroase

în Grecia, cele mai celebre dintre ele fiind Safo din Atena și Corina din Tanagra. În principiu, femeile nu puteau fi proprietare, dar ele știau să ocolească legea și în această privință. Descoperim că femeile – având propria lor existență – se bucurau de tot atâta libertate ca și bărbații. În acest context ne pot servi drept sursă veridică materialele scrise ajunse până la noi, printre care și cele literare ale lui Theocrit, Aristofan (Rachet 1998, 127). Se cunosc femei, care au devenit proprietare, ceea ce ne face să credem că ele se bucurau de dreptul de cetate și dobândiseră bunuri prin propriile lor mijloace, nu prin moștenire.

O astfel de afacere, care oferea unor femei mijloace financiare de existență, în special pe insula Rhodos, era olăritul. Confecționarea vaselor ceramice a fost dintotdeauna o îndeletnicire mai degrabă bărbătească, decât una feminină. În epigrafia amforistică grecească nu sunt cunoscute nume de femei magistrați sau producători. Excepție face doar insula Rhodos, unde pentru prima dată au fost întâlnite în multiplul șir de nume masculine de producători, aceștia fiind, de obicei, proprietari de ateliere, și câteva nume feminine. Ne propunem aici să reflectăm asupra drepturilor femeilor pe insula Rhodos în perioada elenistică, bazându-ne pe informația oferită de epigrafia amforistică rhodeeană, unica, pentru moment, care ne-a oferit date privind nume de femei (Sanchez 2008, 285). Se cunoaște că la Rhodos amforele erau ștampilate pe ambele toarte, una purtând ștampila magistratului, cealaltă – a producătorului. Din circa 190 de nume de producători de amfore din Rhodos, din perioada de aproape trei secole a ștampilării amforistice în acest polis, doar 14 nume de femei ne-au rămas în istorie, ca fiind, probabil, proprietare de ateliere de olărit, care, la fel ca și producătorii-bărbați, aplicau ștampilele lor pe una dintre toartele amforelor comerciale, produse pe această insulă. Prezintă mai jos aceste nume: **Διοδωρῶ, Διόκλεια, Ηρακλειτῶ, Κληνῶ,**

Καλλιῶ, Νάνις, Νικαγίς, Νεμοννιῶ, Τιμῶ 1, Τιμῶ 2, Τερῶ, Ἀγνεῖα, Φιλίστα, Φιλῶ.

Descoperirea numelor de femei în onomastica producătorilor de amfore rhodeene este veche, încă F. Bleckmann a fost acel care a atras atenția cercetătorilor asupra acestor date, evidențiind printre numele de producători rhodeeni patru nume de femei: Διόκλεια, Καλλιῶ, Νικαγίς, Τιμῶ (Bleckmann 1907, 225). Primele reflecții privind prezența femeilor în rândurile producătorilor rhodeeni de valoare au fost expuse de către M.P. Nilsson (Nilsson 1909, 59-60, 101-103), el fiind convins că ele erau proprietare de atelier.

Actualmente este elaborată și cronologia activității atelierelor respective, proprietarele cărora își aplicau ștampila cu numele lor pe una dintre toartele amforelor de Rhodos.

Νεμοννιῶ – perioada I: 300-240 a. Chr.

Τιμῶ 1 – perioada II: 234 -199 a. Chr.

Ἡρακλειτῶ – perioada III-IV: 198-146 a. Chr.

Καλλιῶ – perioada III-IV: 198-146 a. Chr.

Νικαγίς – perioada III: 198-161 a. Chr.

Διοδωρῶ – perioada IV: 160-146 a. Chr.

Νάνις – perioada IV: 160-146 a. Chr.

Τιμῶ 2 – perioada IV-V: 160-108 a. Chr.

Διόκλεια – perioada IV-V: 160-108 a. Chr.

Κληνῶ – perioada V-VII: după 145 până la perioada de cucerire a Rhodosului de romani.

Ultimele patru nume de producători femei: Ἀγνεῖα, Τερῶ, Φιλίστα, Φιλῶ sunt considerate de unii cercetători nume-fantome (informația lui N. Badoud); totuși, unii cercetători le includ în lista numelor feminine de producătoare ale amforelor de Rhodos (Sanchez 2008, 291).

Majoritatea ștampilelor de producători, care conțin nume feminine, sunt de formă rectangulară. Emblemele atelierelor, care apar rareori pe ștampilele de producători femei, de cele mai multe ori sunt „steluțe” (două sau patru), plasate în colțurile ștampilei; mai pot fi întâlnite și imaginea delfinului pe ștampilele lui Διοδωρῶ, un tirs sau o roză (floarea de rodie) la Διόκλεια sau un caduceu pe ștampila lui Τιμῶ. Alte producătoare, ca Νικαγίς, bunăoară, nu foloseau nicio emblema. De cele mai multe ori numele este scris într-un

rând și plasat în centrul cadranelui rectangular, de obicei, redat la genitiv, uneori legenda este dispusă în două rânduri, cel de al doilea rând fiind ocupat de denumirea lunii anului.

Din săpăturile efectuate la Tyra în anii 1998-2008 provin circa 160 de ștampile de producători, printre care găsim și numele câtorva femei, care fac parte din lista de mai sus: Νάνις, Νικαγίς, Τιμῶ 2.

În total, din setul de ștampile rhodeene de la Tyra au fost depistate 10 exemplare de ștampile de producător cu nume feminine, datarea cărora se încadrează între perioadele cronologice III și V, care aparțin anilor 198/166-161 și 145/120-108 a. Chr. Cea mai timpurie ștampilă din acest șir pare a fi cea aparținând lui Νικαγίς (cat. nr. 1), activitatea căreia decurge între anii 198/166-161 a. Chr., acești ani revenind celei de a III-a grupe cronologice (după G. Finkielsztein). În ambele ștampile ale lui Νικαγίς, care sunt de formă rectangulară, numele producătoarei este redat la genitiv, plasat pe linia orizontală de centru al spațiului ștampilei. Cea de-a doua ștampilă lui Νικαγίς, deși fragmentară (cat. nr. 2), prezintă suficientă informație pentru a o atribui aceleiași producătoare ca și exemplarul precedent. O particularitate a acestor ștampile este redarea literii „O”, care este cu mult mai mică decât celelalte litere din numele respectiv.

Cele mai multe ștampile aparțin producătoarei cu numele Νάνις, care a activat în perioada IV, adică între anii 160-146 a. Chr. (cat. nr. 3-7). Au fost descoperite în perioada respectivă 5 ștampile aparținând atelierului lui Νάνις, fapt care ne vorbește despre volumul mare al producției acestui atelier, despre semnificația și ritmul de dezvoltare a afacerii acestei femei. De subliniat, că ștampilele aplicate de Νάνις sunt diferite ca mod de executare. Menționăm, că toate sunt rectangulare, numele producătoarei este redat la genitiv, într-un singur rând, fără niciun element complementar. Și totuși, analizând mai atent ștampilele lui Νάνις, observăm că acestea au fost aplicate cu matrice diferite. La prima ștampilă a lui Νάνις (cat. nr. 3), observăm că numele este deplasat cu preponderență spre stânga, mărimea literelor constituie mai puțin de o treime din lățimea ștampilei propriu-zise. Cu o altă matrice au fost aplicate celelalte trei ștampile (cat. nr. 4-6), literele fiind mai îngrijite, mai

clare, distanța dintre ele fiind aproximativ aceeași, un moment distinctiv fiind plasarea uneia lângă alta, practic unite, a literelor „omicron” și „sigma”. Celei de a treia matrice îi aparține ultimul exemplar (cat. nr. 7), în care vedem păstrate doar primele două litere ale numelui, unde „alfa” este plasată foarte aproape de „niu”. Folosirea de către producător a mai multor tipuri de ștampile nu este un lucru ieșit din comun, întrucât activitatea producătorului, spre deosebire de cea a magistratului, care activa doar un singur an, putea să se desfășoare chiar și zeci de ani. Bineînțeles, că în această perioadă matricele se uzau, confecționându-se altele noi, care, chiar și fiind, posibil, confecționate de aceiași meșteri, nu puteau fi întocmai asemănătoare cu varianta precedentă.

Celei de a V-a perioade cronologice îi sunt atribuite și trei ștampile cu numele Τῆμό (probabil este vorba de Τῆμό 2, care activase între anii 160-108 a. Chr.). Ștampila rectangulară conține doar numele producătoarei, cu literele mari, redat la genitiv (cat. nr. 8-10).

Prezența numelor feminine printre producătorii de amfore rhodeene ridică mai multe întrebări privind drepturile acestora în perioada elenistică pe această insulă, despre familie, despre proprietate și dreptul la ea prin ereditare în legile Rhodosului, iar în linii generale asupra rolului

femeii în economia și societatea rhodeeană și elenistică.

Concluziile, trase de unii cercetători din trecut sunt actuale și astăzi, potrivit cărora aceste femei puteau aparține clasei înstărite a societății rhodeene (Nilsson 1909, 102), și se prea poate, erau proprietare sau deținătoare de mari latifundii (Bielmann 2002, 201). Este cunoscut, că unele femei se ocupau cu comerțul „en détail” (cu amănuntul), ele provenind de obicei din clasele inferioare, sărace ale societății – locuitoare ale suburbiilor, altele erau femei respectabile, văduve ale soldaților, obligate să-și întrețină familiile (Vatin 1970, 265). Femeile proprietare de ateliere ceramice nu puteau fi nici în perioada antică comparate cu negustoressele (Herfst 1922, 104-107), iar volumul amforelor produse de aceste ateliere exclud apartenența producătorilor-femei la clasele sociale inferioare. Este posibil, că femeile producătoare de amfore la Rhodos obțineau aceste ateliere prin moștenire de la părinți sau de la soț (în cazul văduvelor) (Vérilhac, Vial 1985, 71-84).

Cele expuse mai sus reprezintă o dovadă grăitoare că pe insula Rhodos, unele femei libere reușeau să se impună în lumea misogină a Greciei antice din perioada elenistică, nu numai prin intermediul bărbaților, soților, taților etc., dar și prin activități proprii.

Catalog

Νικαγίς

1. Νικαγίδος

Ștampilă rectangulară pe toartă. БТЭ-98, СП. 59, №268. Producătoare din gr. III. Buzoianu 1980, 137, nr. 36-39.

2. Νικαγίδο[ς]

Ștampilă rectangulară pe toartă. БТЭ-02, СП. 17, №67. Producătoare din gr. III. Buzoianu 1980, 137, nr. 36-39.

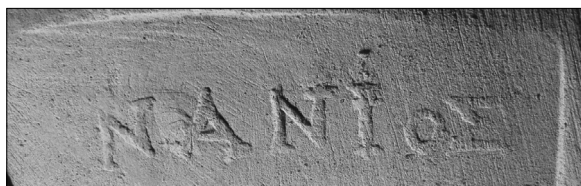
Νάβις

3. Ναβίος

Ștampilă rectangulară pe toartă. БТЭ-00, СП. 63, №210. Producătoare din gr. IV. Придик 1917, 31, №754-761.

4. Navioç

Ștampilă rectangulară pe toartă. БТЭ-02, СП. 18, №65. Producătoare din gr. IV. Придик 1917, 31, №754-761.

5. Navioç

Ștampilă rectangulară pe toartă. БТЭ-02, СП. 11, №44. Producătoare din gr. IV. Придик 1917, 31, №754-761.

6. Navioç

Ștampilă rectangulară pe toartă. БТЭ-98, СП. 32, №190. Producătoare din gr. IV. Придик 1917, 31, №754-761.

7. Να[vi]o[ç]

Ștampilă rectangulară pe toartă. БТЭ-98, СП. 28, №155. Producătoare din gr. IV. Придик 1917, 31, №754-761.

Τυώ 2

8. Τιμουç

Ștampilă rectangulară pe toartă. БТЭ-03, СП. 109, №737. Producătoare din gr. IV-V. Придик 1917, 33, № 843-846.

9. Τιμο[v]ç

Ștampilă rectangulară pe toartă. БТЭ-98, СП. 28, №138. Producătoare din gr. IV-V. Придик 1917, 33, №843-846.

10. Τ[ιμο]υç

Ștampilă rectangulară pe toartă. БТЭ-98, СП. 3, №24. Producătoare din gr. IV-V. Придик 1917, 33, №843-846.

Bibliografie

Bielman 2002: A Bielman, Femmes en public dans le monde hellénistique (Paris 2002).

Bleckmann 1907: F. Bleckmann, De Inscriptionibus quae leguntur in vasculis rhodiis (Gottingae 1907).

Buzoianu 1980: L. Buzoianu, Ștampile rhodiene de la edificiul roman cu mozaic. Pontica XIII, 1980, 119-139.

Finkielszejn 2001: G. Finkielszejn, Chronologie détaillé et révisée des éponymes amphoriques rhodiens de 270 a 108 av. J.-C. Premier bilan. BAR, Intern. ser. (Oxford 2001).

Flacelière 2006: R. Flacelière, Viața de toate zilele în Grecia secolului lui Pericle, trad. L. Lupaș (București 2006).

- Herfst 1922:** P. Herfst, Le travail de la femme dans la Grèce ancienne (Utrecht 1922).
- Nilsson 1909:** M.P. Nilsson, Timbres amphoriques de Lindos. In: Exploration Archéologique de Rhodes, V (Copenhage 1909).
- Rachet 1998:** G. Rachet, Dictionar de civilizație greacă. La Rousse. Trad. de C. Litman (București 1998).
- Sanchez 2008:** M.G. Sanchez, Les femmes et les amphores: épigraphie amphorique rhodienne et histoire de la femme dans le monde hellénistique. In: BCH 132, études 1, 2008, 285-310.
- Vatin 1970:** Cl. Vatin, Recherches sur le mariage et la condition de la femme mariée à l'époque hellénistique (Paris 1970).
- Vérilhac, Vial 1998:** A.-M. Vérilhac, Cl. Vial, Le mariage grec du VIe siècle avant J.-C. à l'époque d'Auguste, BCH Suppl. 32 (Paris 1998).
- Придик 1917:** Е.М. Придик, Инвентарный каталог клейм на амфорных ручках и горлышках Эрмитажного Собрания (Петроград 1917).

Female names on Rhodes amphora manufacturers' stamps (on the basis of amphora finds from Tyra)

Abstract

The article presents new information about women's names on the stamps of amphora manufacturers from Rhodes. From the collection of stamps found at Tyra there were attributed 10 objects of amphora epigraphy with the names of three women – manufacturers of amphorae (the owners of pottery workshops) from the island: Νάνις, Τιμό 2, Νικαγίς.

Although not many, these stamps with female names allow us to investigate the role and status of women in the Greek society in the Hellenistic era and change some ideas about ownership and inheritance in ancient Greece.

Женские имена на фабрикантских клеймах родосских амфор (на основе амфорных находок в Тире)

Резюме

В статье представлены новые данные относительно женских имен на клеймах производителей амфор с острова Родос. Из коллекции родосских клейм, обнаруженных в Тире, были определены 10 объектов амфорной эпиграфики с именами женщин – владельцев мастерских по производству керамики: Νάνις, Τιμό 2, Νικαγίς.

Несмотря на малочисленность, клейма с женскими именами позволяют исследовать вопрос о роли и положении женщины в греческом обществе эпохи эллинизма и вносят некоторые поправки в представления о правах на собственность и наследование в Древней Греции.

28.02.2011

Dr. Tatiana Samojlova, Secția Arheologie Antică a spațiului nord-pontic, Academia Națională de Științe a Ucrainei, Odesa, Ucraina

Dr. Natalia Mateevici, Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, st. 31 August, 121-A, Chișinău, Republica Moldova, e-mail: amforaelada@yahoo.com

